

Голові разової спеціалізованої вченої ради
в Національному технічному Університеті
«Дніпровська політехніка»
доктору наук з державного управління, професору
ГОНЧАРУК Н. Т.

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
доктора наук з державного управління, професора
Бобровської Олени Юріївни
на дисертаційне дослідження Сороки Марини Анатоліївни
«Розвиток територіальних громад на основі регіональної
смарт-спеціалізації», яку подану до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора філософії з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування»
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Актуальність теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами, темами

Україна є однією з держав, яка активно перейшла на запровадження положень концепції сталого розвитку. Ще недавно в Україні стала запроваджуватись низка реформ, для забезпечення багатьох з яких опанування й використання принципів концепції сталого розвитку набуло особливого значення і стало ключовим вектором. Але стан економіки країни в умовах війни суттєво впливає на зміну їх змісту і умов функціонування національного господарства, що мотивує поєднання і перехід процесів розвитку на рейки процесів відбудови й відновлення.

Така ситуація потребує нового осмислення й особливих підходів до побудови і реалізації процесів різного цільового призначення, створення можливостей і умов їх сумісності та можливості для спільної реалізації. Водночас, процес входження України до ЄС створює додаткові виклики для регіонів і громад у сфері регіонального стратегічного планування, що зумовлює необхідність дослідження цих викликів, а також нових можливостей, які можуть отримати вітчизняні регіони і громади через реалізацію процесів смарт-спеціалізації у контексті пріоритетів Нової політики згуртованості Європейської Комісії. Зазначені нагальні потреби вимагають модернізаційних змін системи публічного управління та відповідних системних рішень.

Саме це спрямовує на вирішення питання щодо забезпечення розвитку територіальних громад на основі регіональної смарт-спеціалізації, насамперед, шляхом застосування відповідних наукових та методико-технологічних засобів. З огляду на це, *актуальність* теми дослідження, обраної М. А. Сороки, не викликає сумнівів.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до *стратегічних цілей*

«Забезпечення ефективного планування регіонального розвитку» та «Підвищення інституційної спроможності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та агенцій регіонального розвитку для ефективного забезпечення розвитку регіонів і територіальних громад» пріоритетного напрямку «Регіональний розвиток» Національної економічної стратегії на період до 2030 року та стратегічних ініціатив Національної ради з відновлення України від наслідків війни у межах реалізації низки тем науково-дослідних робіт: «Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні» (номер державної реєстрації 0122U002375) і «Цифрова трансформація публічного управління (номер державної реєстрації 0122U002236), що виконуються на кафедрі державного управління і місцевого самоврядування НТУ «Дніпровська політехніка»; «Державне стимулювання розвитку ОТГ і підвищення рівня їх спроможності» (номер державної реєстрації 0119U100783), що виконувалася на базі Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України; «Інноваційні інструменти забезпечення інвестиційного та інфраструктурного розвитку об'єднаних територіальних громад» (номер державної реєстрації 0120U102642), яка виконувалася на кафедрі менеджменту і управління проектами Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, у виконанні яких М. А. Сорока брала участь як молодший науковий співробітник, виконавець. Внесок автора полягає в дослідженні наукових підходів до щодо розвитку територіальних громад на основі регіональної смарт-спеціалізації та розробленні практичних рекомендацій органам місцевого самоврядування щодо забезпечення відповідних процесів та їх безупинного вдосконалення.

***Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації***

Обґрунтованість і достовірність отриманих наукових результатів підтверджується опрацюванням значної кількості наукових праць за темою дослідження, нормативно-правової бази (202 найменування, з них 85 – англійською мовою), а також використанням достатнього комплексу методів наукового дослідження і апробацією наукових результатів на 5 науково-практичних конференціях, публікаціями у наукових фахових виданнях.

Структурно рукопис дисертації М. А. Сороки складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 248 сторінок, з них 214 – основний текст, 11 таблиць, 6 рисунків, 2 додатки.

Відповідно до мети та завдань дослідження, автором у *першому розділі* дисертації – «*Смарт-спеціалізація у стратегічному плануванні на регіональному та місцевому рівнях: витоки підходу та перспективи для України*» – здійснено комплексний аналіз підходу смарт-спеціалізації у стратегічному плануванні на регіональному та місцевому рівнях, досліджено методологічні засади забезпечення процесів розвитку територіальних громад на основі регіональної смарт-спеціалізації, а також вивчено особливості застосування інструментів реалізації регіональних стратегій смарт-спеціалізації в Європі та відповідні виклики для територіальних громад в Україні (стор. 30–77).

Вивчення значного наукового доробку закордонних і вітчизняних науковців дозволило авторці запропонувати періодизацію розвитку концепції смарт-спеціалізації як методологічного підґрунтя стратегування регіонального розвитку в країнах ЄС та за його межами, зокрема в Україні, із виокремленням п'яти етапів (стор. 57): формування наукової-концепції смарт-спеціалізації (2000–2006); визнання в ЄС наявності стратегій смарт-спеціалізації регіону як обов'язкової умови доступу до фінансування стратегій розвитку територій через структурні фонди ЄС (2007–2010); створення європейських цифрових платформ підтримки процесів смарт-спеціалізації (2011–2014); визнання на державному рівні необхідності упровадження в Україні смарт-спеціалізації та пілотування розроблення регіональних стратегій на засадах смарт-спеціалізації (2015–2022); оновлення нормативних вимог до процесів розроблення регіональних та місцевих стратегій розвитку в Україні (2023 – донині).

У *другому розділі* дисертації – «*Концептуальні засади розвитку територіальних громад на основі регіональної смарт-спеціалізації*» – здобувачкою здійснено формування комплексу наукових положень щодо розвитку територіальних громад на основі регіональної смарт-спеціалізації, зокрема у частині удосконалення процесів взаємодії стейкхолдерів, які залучені до формування й оновлення стратегій розвитку регіонального рівня та стратегій розвитку територіальних громад (стор. 94–138).

На належну увагу заслуговує запропонований авторкою у пп. 2.1 роботи підхід до розроблення на основі базових нормативних документів предметної сфери дослідження та практики діяльності органів публічного управління в умовах правового режиму воєнного стану у 2022–2023 роках концептуальної схеми алгоритму узгодження стратегій на основі смарт-спеціалізації із планами повоєнного відновлення та розвитку територій і громад в Україні (стор. 101–104, рис. 2.1).

У *третьому розділі* дисертації – «*Методико-технологічне забезпечення процесів розвитку територіальних громад на основі регіональної смарт-*

спеціалізації» – обґрунтовано механізм збільшення спроможності органів публічного управління у застосуванні підходу смарт-спеціалізації, запропоновано методичні підходи до вимірювання ступеню зрілості органу місцевого самоврядування у сфері смарт-спеціалізації як основи постійного вдосконалення та сформовано комплекс методичних підходів до формування моделі знань стейкхолдерів, які залучені до процесів стратегічного планування на основі смарт-спеціалізації (стор. 152–198).

Так, у пп. 3.1 здобувачкою на рис. 3.1 представлено схему, яка відтворює взаємозв'язки, що утворюються під час розроблення і реалізації стратегій розвитку на основі підходу смарт-спеціалізації: показано, що розроблення стратегій розвитку всіх рівнів перебуває під впливом ЦСР, під час розроблення стратегій регіонального розвитку враховуються пріоритети Державної стратегії регіонального розвитку, стратегії розвитку територіальних громад розробляються з урахуванням пріоритетів стратегій вищого рівня, мають узгоджуватися із планами відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад, а реалізація портфелю стратегічних програм потребує відповідного кадрового забезпечення, набуття стейкхолдерами, які залучені до цих процесів знань і навичок смарт-спеціалізації.

Використання різноманіття методологічних засобів дослідження (за допомогою методів індукції, порівняння, аналогії та абстрагування визначено предмет дослідження та здійснено розкриття категорій у предметній сфері дослідження; за допомогою аналітичного методу здійснено відбір наукової інформації за темою дисертації; із застосуванням методу єдності історичного й логічного підходів досліджено основні етапи розвитку впровадження та застосування підходу смарт-спеціалізація в стратегіях регіонального та місцевого розвитку; метод узагальнення використано у процесі дослідження і розробки концептуальних положень щодо розвитку взаємовідносин між стейкхолдерами при впровадженні регіональних та місцевих стратегій; моделювання застосоване під час розроблення моделі знань стейкхолдерів, які залучені до процесів стратегічного планування на основі підходу смарт-спеціалізації; використання методу експертної оцінки надало можливість виявити ключові аспекти розвитку територіальних громад на основі регіональної смарт-спеціалізації) забезпечило належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність.

Наукові положення, висновки та рекомендації, що відображені у дисертації, обґрунтовані автором на основі логічного викладення матеріалу, застосування відповідних посилань на джерела інформації та численних ілюстрацій (схеми, таблиці). У висновках до розділів відображені результати

дослідження конкретних питань. Кожен розділ завершується списком використаних джерел. Розділи роботи логічно взаємопов'язані між собою. Найважливіші результати дослідження викладені у висновках дисертації, що відповідають поставленим завданням. Висновки до розділів та загальні висновки дисертації є достатньо обґрунтованими, а пропозиції мають практичну значущість. Оформлення дисертації виконано з дотриманням чинних вимог.

Наукова новизна одержаних результатів

Безперечною новизною роботи є те, що автором *уперше* обґрунтовано комплекс концептуальних положень, який містить адаптовані принципи, моделі, методичні підходи та рекомендації органам публічного управління щодо їх практичного впровадження, системне застосування яких сприятиме підвищенню результативності процесів розроблення й реалізації стратегій регіонального і місцевого розвитку на основі смарт-спеціалізації, забезпеченню стійкості територіальних громад в умовах воєнного стану, успішному повоєнному відновленню та подальшого прогресу у досягненні Цілей сталого розвитку.

До раніше не захищених наукових положень дисертації М. А. Сороки також можна віднести *удосконалення* наукових положень щодо адаптування принципів RIS3 (Research and Innovation Strategies for Smart Specialistaion) щодо процесів розроблення стратегії розвитку територіальної громади на основі регіональної смарт-спеціалізації через розроблення авторських розширених формулювань чотирьох базових принципів смарт-спеціалізації (The four Cs of smart specialization) для умов повоєнного відновлення територій і громад в Україні як методичної основи удосконалення процесів взаємодії органів місцевого самоврядування та інших стейкхолдерів, які залучені до формування й оновлення стратегій розвитку регіонального рівня та стратегій розвитку територіальних громад (пп. 1.3, табл. 1.5).

Представляють інтерес з точки зору подальших практичних упроваджень пункти наукової новизни *«дістало подальший розвиток»*, а саме:

– формалізація підходів до адаптування кращих міжнародних практик, реалізація яких сприятиме збільшенню спроможності органів публічного управління регіонального рівня та органів місцевого самоврядування територіальних громад у застосуванні релевантних нормативних і методичних документів ЄС, які подають настанови щодо методів, механізмів й інструментів смарт-спеціалізації, а також використання спеціалізованих цифрових платформ для супроводу відповідних процесів та їх безупинного вдосконалення (обґрунтування наведене у пп. 2.1);

– методичні підходи до формування моделі знань учасників процесів

розроблення стратегій регіонального та місцевого розвитку на основі смарт-спеціалізації як основи проактивного визначення їх потреб у спеціальних знаннях і навичках, що дозволило визначити елементи і змістовні складники зазначеної моделі знань для різних категорій фахівців зі смарт-спеціалізації з метою розроблення компонентів освітньо-професійних програм як на другому (магістерському) рівні вищої освіти, так і за програмами короткотермінового підвищення кваліфікації, а також трансферу знань під час мережевої комунікації зі стейкхолдерами (представлено у пп. 3.3, табл. 3.2).

Серед інших наукових результатів можна зазначити також:

– *подальший розвиток* підходів до адаптування кращих міжнародних практик, реалізація яких сприятиме збільшенню спроможності органів публічного управління регіонального рівня та органів місцевого самоврядування територіальних громад у застосуванні релевантних нормативних і методичних документів ЄС та відповідних інструментів спеціалізованих цифрових платформ (пп. 3.1);

– *удосконалення* моделі мережевої взаємодії стейкхолдерів регіональної смарт-спеціалізації за принципом спільного керівництва, зокрема, у табл. 2.4 пп. 2.3 схарактеризовано аспекти мережевої комунікації ключових стейкхолдерів процесів регіональної смарт-спеціалізації;

– *удосконалення* наукових положень щодо оцінювання зрілості органу місцевого самоврядування у сфері смарт-спеціалізації за чотирма вимірами відповідності (представлено у пп. 3.2).

Запорукою отриманої наукової новизни, як видається, є повнота дослідження проблеми та вдало обраний методичний інструментарій, що є важливою складовою дійсних наукових пошуків.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях та відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід щодо обґрунтування комплексу концептуальних положень щодо розвитку територіальних громад на основі регіональної смарт-спеціалізації в Україні, а також розроблення методико-технологічного забезпечення відповідних процесів у контексті забезпечення прогресу у досягненні Цілей сталого розвитку 2023.

Результати наукового дослідження, викладені в дисертації, отримані автором особисто. Основні наукові положення і висновки дисертаційної роботи опубліковані в 9 наукових працях, із них: 3 статті у наукових фахових виданнях України, 1 підрозділ у колективній монографії, 5 тез доповідей у матеріалах

науково-практичних конференцій. Опубліковані наукові праці достатньо повно відображають результати проведених наукових досліджень, а їх кількість відповідає існуючим вимогам.

Дисертаційна робота М. А. Сороки перевірена на унікальність тексту за допомогою програмного продукту Системи виявлення збігів/ідентичності/схожості Unichesk. Величина коефіцієнта подібності склала 17,7 %. Тобто, оригінальність тексту наукової роботи – 83,3 %. Поршень академічної доброчесності не виявлено.

Значення роботи для науки, практики та суспільства

За результатами вивчення внеску автора у розвиток галузі знань «Публічне управління та адміністрування», вважаємо, що результати дисертаційного дослідження мають суттєве наукове та практичне значення:

– наукове значення дисертаційного дослідження полягає у розробленні комплексу концептуальних положень щодо розвитку територіальних громад на основі регіональної смарт-спеціалізації в Україні, а також розроблення методико-технологічного забезпечення відповідних процесів у контексті забезпечення прогресу у досягненні Цілей сталого розвитку 2023, що розкривається у відповідних складових наукової новизни;

– практичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що запропоновані автором основні концептуальні положення та висновки стали основою розроблених авторкою практичних рекомендацій і можуть бути використані органами державного управління, органами місцевого самоврядування та організаціями громадянського суспільства в процесі вироблення відповідних політик, розроблення стратегій, реалізації програм і проектів у сфері стратегування на засадах смарт-спеціалізації.

Результати теоретичних та практичних напрацювань дисертаційної роботи дістали впровадження, зокрема, у діяльності: Департаменту економічного розвитку Запорізької міської ради під час розроблення, моніторингу ходу реалізації та оновлення стратегії розвитку Запорізької міської територіальної громади (довідка про впровадження від 14.09.2023 р. № 1244); навчально-наукового інституту державного управління Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» під час розроблення навчально-методичного дисциплін освітніх програм, що реалізовувалися в інституті (довідка про впровадження від 30.09.2023 р. № 07/23) (Додаток А).

Зазначене у сукупності свідчить на користь значущості результатів дослідження як для окремих територій і громад, так і для суспільства в цілому.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи

Визначаючи значні нові науково обґрунтовані результати та практичні рекомендації, вважаємо за необхідне звернути увагу дисертантки, а також членів разової спеціалізованої вченої ради на певні дискусійні положення, що містяться в роботі:

1. У пп. 1.2 дисертаційного дослідження наведено визначення та стисла характеристика змістовного наповнення основних принципів, на яких ґрунтується концепція смарт-спеціалізації (табл. 1.3). Потребує пояснення авторське бачення того, реалізація яких із перелічених восьми принципів потребує найбільших зусиль з боку органів публічного управління, що залучені до процесів розроблення і реалізації стратегій розвитку як на регіональному рівні, так і безпосередньо в територіальних громадах в Україні.

2. У пп. 2.2 дисертаційного дослідження вивчено перспективи застосування цифрових платформ «Платформа S3» та «ESPON» у процесах підтримки регіональної смарт-спеціалізації в Україні. Дискусійним є питання, чи мають вітчизняні органи публічного управління належний рівень готовності та спроможності для приєднання до цих платформ в умовах воєнного стану?

3. На стор. 135-138 наведено опис моделі мережевої взаємодії стейкхолдерів процесів регіональної смарт-спеціалізації, зокрема, у табл. 2.4 пп. 2.3 схарактеризовано аспекти їх мережевої комунікації. Роботу могла би покращити візуалізація запропонованої моделі із застосуванням процесного підходу та врахуванням особливостей взаємодії стейкхолдерів процесів регіональної смарт-спеціалізації на різних етапах життєвого циклу стратегії.

4. Також, на наш погляд, у роботі під час розгляду зазначеної моделі мережевої взаємодії варто було приділити увагу процесам формування «культури співробітництва» стейкхолдерів і оновлення відповідної системи цінностей на регіональному, субрегіональному та локальному рівнях.

5. У пп. 3.2 дисертаційної роботи обґрунтовуються підходи до формування системи оцінювання зрілості органу публічного управління у сфері смарт-спеціалізації, зокрема, авторкою визначено серед можливих вимірів відповідності «відповідність системи моніторингу реалізації стратегії смарт-спеціалізації вимогам Європейської Комісії». Водночас, у межах даного дослідження не пропонується механізм адаптування відповідного європейського підходу до здійснення моніторингу реалізації стратегій смарт-спеціалізації до умов діяльності органів публічного управління та адміністрування в Україні.

Наведені зауваження суттєво не впливають на зміст дисертації, якість висновків та обґрунтованість положень наукової новизни, не знижують її наукової та практичної цінності.

Загальний висновок про відповідність роботи встановленим вимогам

Дисертаційна робота Сороки Марини Анатоліївни є самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають наукову новизну, теоретичну та практичну цінність. Винесені на захист нові положення, висновки та рекомендації є достовірними, а декларована наукова новизна адекватно розкривається в роботі. Рівень проведеного дослідження та його практична спрямованість свідчать про наукову зрілість здобувачки, яка продемонструвала належний рівень оволодіння методологією наукової діяльності. Опубліковані за темою дисертації наукові праці достатньо повно відображують основні положення, висновки та рекомендації, які стали результатом авторського дослідження.

Актуальність обраної теми дослідження, належний науково-теоретичний рівень, аргументованість і достовірність отриманих висновків та рекомендацій, ступінь наукової новизни, теоретична та практична значущість, стиль викладення матеріалу та оформлення рукопису дають підстави зробити висновок, що дисертаційна робота на тему «Розвиток територіальних громад на основі регіональної смарт-спеціалізації» за своїм змістом, науковою новизною і прикладною цінністю відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки від 31.05.2019 р. № 759), а її авторка, Сорока Марина Анатоліївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Офіційний опонент,
професор кафедри
економіки та економічної безпеки
Університету митної справи та фінансів,
доктор наук з державного управління,
професор

О. Ю. БОБРОВСЬКА